

Vrienden In Flanders Fields Museum

Driemaandelijke nieuwsbrief

Afzendadres: Kenniscentrum,
Sint-Maartensplein 3, B-8900 Ieper
Afgiftekantoor 8900 Ieper 1 - P3A9021

België - Belgique
P.B.
8900 Ieper 1
BC 6308

VIFF *flash*

DECEMBER 2012 – JANUARI – FEBRUARI 2013

45.1

GASTBIJDRAGE

Alles kon beter

In de ogen van Hilde van den Eynde (De Standaard, 26 oktober 2012) had de gelijkenis treffend geleken. Het vanuit de loopgraven van Damascus en Aleppo aangekondigde staakt-het-vuren had haar verbeelding even doen flippen. Zouden de opstandelingen voor een keer handjes dadels naar de overkant van de straat lanceren? Zouden de regeringstroepen, in plaats van hun gebruikelijke clusterbommen en grondraketten voor de verandering eens een flinke lamsbout terugkeilen?, wilde ze weten. Zouden ze misschien samen een potje voetbal spelen zoals de Engelsen en de Duitsers dat in de winter van 1914 deden tijdens het kerstbestand aan het westelijk front?

Ze was zelfs bereid gelijkenis te zien tussen het hachelijke uitruilen van schnaps en sigaretten aan de IJzer toen en de islamitische variant van het verhaal van Abrahams bereidheid zijn zoon te offeren om de lont heel even uit het kruitvat te halen. In VN-kringen werd bij hoogdringendheid gehoopt dat het Offerfeest de Syriërs weleens tot een bestand mocht bewegen dat een langer leven beschoren zou zijn dan de drie dagen die het reguliere Eid al-Adha duurt. Al zou Ban Ki-Moon wel gek zijn, aldus de journaliste, daar zijn geld op in te zetten. De vijand, wie dat dan was, moest na de uitbraak van zo'n vredetje maar eens gaan denken dat zijn vijand ook maar een mens was. En al evenmin zou Bashar Assad zo mal zijn om niet, zoals dat hem aan de IJzer en in het Ieperse toen was voorgedaan, met de dreiging van standrechtelijke executie te staan zwaaien.

Tijd dus voor de moraal. Het kerstbestand duurde dik een week, en het mensdom oordeelde dus dat het beter moest kunnen. Het bestand in het Midden-Oosten haalde niet eens een dag. Het mensdom. Quod erat demonstrandum.

Chris Spriet

Redactie Patrick Bracke, patrick.bracke@gmail.com

Verantw. uitgever Gilbert Ossieur, gilbert.ossieur@skynet.be
Wieltje 11, 8900 Ieper

Bijdragen Jim Boyes, Piet Chielens, pier.chielens@ieper.be
Luc De Munck, luc_de_munck@hotmail.com
Paul Desmet
Ludwich Devlieghere, ludwich.devlieghere@pandora.com
Chris Spriet, cspriet@gmail.com
Johan Van Duyse, johan.vanduyse@hotmail.com
Roger V. Verbeke, kenniscentrum@ieper.be
Roos Wildemeersch, roos.wildemeersch@ieper.be

Vorm B.AD

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun tekst. Voor gehele of gedeeltelijke overname is toestemming van de auteur vereist.

Deadline voor volgende aflevering: 4 FEBRUARI 2013.
Mail uw bijdrage naar flash@vriendeniff.be.

Postadres VIFF: Kenniscentrum
Sint-Maartensplein 3, B-8900 Ieper
057 / 23 94 50

www.vriendeniff.be
info@vriendeniff.be

(c) 2012, Michaël Depestele, www.kodakist.be

HET BEZOEKERSCENTRUM IN “*Lijssenthoek*”

Als een scheurkalender: zo kan je de begraafplaats ‘Lijssenthoek Military Cemetery’ lezen. Waren het drukke dagen aan het front, was er een offensief aan de gang? Ja? Dan kan je die data, soms met twee of drie dagen ‘achterstand’, zo terugvinden op de stenen van de 10.784 mensen die er tussen 1915 en 1920 begraven werden. Lijssenthoek, de naam van een gehucht, voorbestemd om nooit de wereldgeschiedenis te halen, werd hierdoor een zoveelste begrip in het boek van de ‘Grote Oorlog’. Omdat de plaats net naast een spoorweglijn lag, omdat er tientallen hectaren ter beschikking waren en omdat een dergelijk complex toch maar beter niet in de relatief gevaarlijkere stad lag, werd Lijssenthoek in 1915 ‘gekozen’ om het grootste veldhospitaal uit de Ieperboog te worden. Vierduizend hospitaalbedden kon men er tellen,

en zo’n 300.000 gewonden kwamen ooit in Lijssenthoek terecht. Drie procent van hen zou er voor eeuwig blijven, op de na Tyne Cot meest slachtoffers tellende begraafplaats van de Commonwealth in onze streken. Dertig verschillende nationaliteiten liggen er...

Om maar te zeggen dat Lijssenthoek ook na de oorlog speciale aandacht kreeg. De architect van Menenpoort en van het Cross of Sacrifice, Reginald Bloomfield, kreeg de opdracht om het LMC (het Lijssenthoek Military Cemetery) te ontwerpen, en noemt het zijn ‘meesterwerk’. Wie zijn wij dan om dit tegen te spreken?

Dit najaar, op 21 september om precies te zijn, opende het bezoekerscentrum van Lijssenthoek zijn deuren. De Poperingse architect, Luc Vandewynckel, tekende voor het

ontwerp dat de barakstructuur van het voormalig veldhospitaal oproept. Heeft de architectuur al heel wat te bieden, dan is ook de inhoud ook zeer te smaken. De bezoeker wordt er geconfronteerd met het verhaal van deze plaats en met mensen die achter het statistisch getal 10.784 zitten. Via het ‘beleven van’, wordt de bezoeker uitgenodigd om zelf te interpreteren en te reflecteren. Hiervoor zorgen ook de ronduit schitterende verzen van Erwin Mortier.

Het bezoekerscentrum wil ook in dialoog gaan met de bezoeker, en nodigt uit om het verhaal mee verder te schrijven, het verhaal van iedereen die van dicht of van ver iets te maken had met deze plaats, een plaats waar letterlijk elke dag van het jaar gewonden werden aangevoerd, soms meer, soms minder, al naargelang de drukte dus. Voor elke dag van het jaar valt er dan ook een individueel verhaal te vertellen...

Johan Van Duyse

Het bezoekerscentrum Lijssenthoek is dagelijks open van 9 tot 18 uur en is gratis te bezichtigen. Er is ruime parkeergelegenheid voorzien en er zijn sanitaire voorzieningen. Voor meer informatie en voor het betere zoekwerk kan je terecht op www.lijssenthoek.be

Een verhaal is zoveel mooier...

Frans Lignel neemt afscheid als voorzitter van het In Flanders Fields Museum.

Omdat Frans Lignel niet meer 'opkwam' bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen, en dus ook geen schepen meer kan zijn, is hij vanaf 2013 niet langer voorzitter van het In Flanders Fields Museum. Deze functie oefende hij uit van bij het prille begin van dit succesvolle museum. Tijd voor zijn terugblik en zijn toekomst...

'Ik adem geschiedenis'.

Al van in mijn jeugd ademde ik geschiedenis, wat in onze streek gelijkstaat aan die oorlog. Dan mochten Egyptenaren en stoere Vikings nog even mijn aandacht opgeëist hebben, we keken toch vooral uit naar de verhalen van de oude mensen uit Vlamertinge die de oorlog nog hadden meegemaakt. Bij elke familiereünie werden ze opgerakeld. Hun verhalen gingen over doodgaan, maar nog meer over hoe ze de vier jaar doorspartelden en vooral over de oerdrang om in leven te blijven. Dat draag je een leven lang mee.

Hun oorlog was helemaal anders dan die uit de les van de modale leraar, of deze uit de geschiedenisboekjes. Die hadden het over generaals en grootse veldslagen. Maar mij begeisterten de verhalen en de verteller: een André Demedts kon me uren boeien; hij leerde me ook dat een verhaal eeuwige waarde heeft en niet vergeten wordt. En toen Piet (Chielens) in mijn leven kwam en we samen zochten naar de invalshoek voor een nieuw museum vonden we elkaar moeiteloos. Maar ik loop wat vooruit op het verhaal...

Ik was chiroleider, werd leraar Nederlands-Geschiedenis en rolde bijna vanzelfsprekend de politiek in. Dat beestje zit in de familie en de

schoonfamilie: mijn schoonvader was de laatste burgemeester van Vlamertinge. In 1988 kwam ik voor de eerste keer op en werd onmiddellijk schepen van cultuur, toerisme en wat later financiën. Ik zou het 24 jaar blijven, al moet je in het politiek jargon eerder spreken van vier keer zes jaar.

Hoewel we ons dat nog nauwelijks kunnen voorstellen, worstelde leper in 1989 nog steeds met de nasleep van de Eerste Wereldoorlog. Het heeft tot de jaren 80 geduurd vooraleer we er opnieuw bovenop waren. Elke frank ging naar economische wederopbouw, en dus zeker niet naar cultuur. Daardoor was er hier, in tegenstelling tot pakweg Limburg, geen enkel cultureel centrum te vinden, hooguit wat veredelde parochiezalen. Er waren evenmin centen voor een stedelijk archief, in onze bib heerste het gevoel van haringen in een ton, de academies zaten in oude gebouwen en onze musea kregen niet de aandacht die van een stad als leper verwacht kon worden. Naar het "oorlogsmuseum" kwamen nog nauwelijks 50.000 mensen per jaar. Het was stilletjes in leper, zelfs de Britten lieten het afweten. In de jaren 80 kwam er eindelijk geld vrij omdat we het gemeentelijk onderwijs afstootten. Maar dat betekende nog niet dat cultuur een vrijgeleide kreeg: geld vragen voor deze sector was not done. We stelden toen een meerjarenplan op en gingen na hoe we het toerisme in leper konden promoten. Al vlug was het duidelijk dat we 'de Eerste Wereldoorlog' als speerpunt moesten vooropzetten.

We - Peter Slosse en Jan Dewilde waren toen ook al in beeld - zijn dan op zoek gegaan naar de beste aanpak en

gingen kijken in vele toeristische centra en musea, vooral in Kent en Groot-Londen. Piet (Chielens) vervulde ons dream team. Hij was tot dan verzekeringsmakelaar en - hoe zeg ik het eufemistisch - ik denk dat het zowel voor het verzekeringswereldje als voor Piet een goede zaak was dat Piet de overstap maakte naar wat hij echt graag deed.

Ons plan rijpte langzaam. We wilden de nieuwste technische trends gebruiken, maar ook en vooral inhoudelijk een andere weg opgaan. Achteraf lijkt dat de voor de hand liggende keuze, maar in die tijd was niet iedereen mee met de richting die we wilden uitgaan. Want we besloten geen traditioneel oorlogsmuseum meer te bouwen, maar alles op te hangen aan het verhaal van, daar is het woord 'verhaal' weer, de kleine man. We konden ons idee uiteindelijk doordrukken, ook al dankzij de steun van toenmalig burgemeester Paul Breyne die deze aanpak altijd heeft gesteund.

Dat eerste IFFM werd een groot succes. Het werd overladen met nationale en internationale prijzen en kreeg een landelijke erkenning. Leper stond meteen terug op de kaart. Want ja: de heropleving van ons toerisme en het succes van het museum lopen toch wel samen. Bezoekers trekken bezoekers aan: er kwamen nieuwe horecazaken, winkels, toeleveringsbedrijven, kortom er ontstond een nieuwe economie, grotendeels gestoeld op het succes van het IFFM. Dat lukt echter alleen maar met een kwalitatief product en dat is voor de Britten synoniem met een emotioneel product: hun doden liggen hier nu eenmaal begraven. Die ontroering

vind je ook in het nieuwe museum: de tegenstelling tussen de zogezegde heroïek van de oorlog en het lot van het slachtoffer blijft er dominant aanwezig. Dat is onze sterkte en het maakt me ook daarom een groot voorstander van een goede samenwerking in onze Westhoek. Tyne Cot, Nieuwpoort, Poperinge, Diksmuide, Zonnebeke, Ieper: we hebben allemaal onze eigen invulling, eigen visie en eigen rol te vervullen en kunnen elkaar zo versterken. Die verschillende invalshoeken, militaire en menselijke, zijn daar voorbeelden van en moeten mogelijk zijn. Niet makkelijk, maar het gaat lukken; het is erger geweest. We pakten in Ieper ook de andere musea aan: het Mergelyncmuseum,

het Onderwijsmuseum en het OCMW-museum. En we hopen ook dat we ons Stedelijk Museum weldra in de Lakenhallen zullen kunnen openen. In de voorbije 24 jaar hebben we ook heel veel gepubliceerd. De oogst van het vele schrijven vult de voorraad-schuren met boeken. En wie schrijft die blijft. In de toekomst zullen deze werken een bron van informatie vormen over de tijd waarin wij geleefd hebben. Zowel het IFFM, als de musea en de archieven, naast de hulp aan veel private publicaties, staken veel energie in het brengen van kwalitatieve literatuur. We verloren onze archieven tijdens WOI, maar we deden ons uiterste best om te redden wat te redden is. We voorzagen

budgetten om alles te kopen wat nationaal en internationaal over onze stad en haar geschiedenis aangeboden wordt.

Wat nu met je tijd in het algemeen en met Frans Lignel in het bijzonder?

Een deel van mijn tijd blijft ingevuld door mijn engagement in het verenigingsleven. Ik heb dit nooit verwaarloosd en me steeds meer ingezet: onze lokale historische kring, de raad van bestuur van het rust- en verzorgingstehuis Wintershove, de Vrije school Vlamertinge, de 11 novemberwerkgroep, het kermiscomité, de Vrienden van het IFFM. Ik ben al 35 jaar penningmeester van onze kerkfabriek en zal dit nog verder doen. Mijn opgebouwde kennis stel

ik ook ter beschikking van de centrale kerkraad. Ik aanvaardde met veel plezier het voorzitterschap van de werkgroep rond het Onderwijsmuseum. En als het stadsbestuur in bepaalde dossiers die me nauw aan het hart liggen, vraagt om nog wat te helpen, wil ik dat graag doen. Ik denk bijvoorbeeld aan het dossier van het regionaal depot en het te ontwerpen nieuw stadsmuseum.

Daarnaast krijg ik eindelijk tijd om mijn geliefde hobby te beoefenen: geschiedenis. Midden vrienden ben je nooit te oud om te leren. Ik ga overal in binnen- en buitenland in de archieven duiken op zoek naar bronnenmateriaal. Ik ga misschien bepaalde lessen over middeleeuwse geschiedenis volgen als vrij student aan de universiteit. Ik probeer mijn welvaartsbuijke kwijt te geraken met fietsen, wandelen en joggen. Mijn tuin zal ook veel tijd vergen (ik moet hier ook nog veel leren). Met Annemie en vrienden wil ik nog bepaalde stukjes van de wereld bezoeken. Ten slotte wil ik ook knusjes ergens in een hoekje de-in-mijn-leven-verzamelde-boeken lezen. Als je geschiedenis bestudeert weet je ook dat je tussen alfa en omega weinig tijd hebt. We horen er maar eventjes bij. We zijn maar een deeltje van een steeds langer wordende keten.

Het zal sterker zijn dan mezelf, met de jongere generaties wil ik het reilen en zeilen van ons dorp en de stad blijven volgen en daarover mijn gedacht zeggen.

Wat is je slotbedenking?

Mag ik er drie formuleren?

De voorbije 24 jaar als schepen en verantwoordelijke voor toerisme, musea, archief, bib en financiën waren erg boeiend en creatief. Ik was omringd door bekwame en bezielde medewerkers. Het deed deugd hen zo te zien opgaan in hun taak. De resultaten zijn van de bovenste plank. Ik ga thuis veel barbecues organiseren om naar hun nieuwe verhalen te luisteren. Als Annemie binnen twee jaar met pensioen gaat, zullen we

eindelijk de wekker kunnen uitzetten en ons 'goesting' doen. Ja, iedere leeftijd heeft zo zijn pro's en contra's. Ik praat ook graag met mensen die een brede interesse hebben, ook daarom voel ik me zo thuis bij de Vrienden van het In Flanders Fields Museum.

Ik maakte destijds op school mijn eindwerk over Julius Caesar, zonder te weten dat het eigenlijk een machtsgeil mens was die niet inzate met 1.000 doden meer of minder. 'Is er dan echt niks veranderd?', vraag ik me af. Maar ik ben een optimist. We onthouden het slechte wellicht makkelijker dan het goede. En er zijn ook leuke momenten, heel veel zelfs, en die moet je koesteren. Tot slot: ik hou van deze streek, ik adem haar. En eigenlijk doen alle Westhoekers dat. De jeugd kan de Westhoek verlaten, maar de Westhoek verlaat nooit de jeugd. Het blijft onze thuis. Al onze 30- en 40-jarigen die nu de wereld aan het veroveren zijn, ze denken allemaal: 'Ooit kom ik terug naar de Westhoek, mijn thuis.'

Johan Van Duyse

HET ONTROERPARCOURS VAN ...

Deze rubriek staat open voor al wie een speciaal plaatsje in haar of zijn hart heeft voor een plaats, een lied, een boek, een film, ... waar de Grote oorlog aan bod komt.

Roger V. Verbeke:

Het graf op het erf van Petje Snoek

Mijn moeder was in 1908 geboren en kon meeven vertellen over de andere oorlog, over de vlucht na Bamis in 1914 en het lange verblijf in de arme Landes en later bij de rijke Côte d'Or. Het verhaal besloot met het werk op de nieuwe boerderij aan de beke in Westrozebeke: ten noorden van de Lekkerboterbeek, in een dorp in wederopbouw. Het eindpunt was het graf van een Belgische soldaat aan de poort van het erf. Daar lag Zjang (of Jean) Obbels.

Die naam hebben we honderden keren gehoord. De soldaat lag ondiep begraven, onder een terp in een andere richting. Na een regenvlaag kwam de voorkant van de schedel bloot en *Petje Snoek* (grootvader Camiel Desnouck) legde er nog eens een paar graszoden op. Op het houten kruisje hing een paternoster met tientjes zwarte en gele en rode kralen. De kinderen zetten er een bosje veldbloemen op en moesten een onzevader bidden.

Het lichaam werd in de zomer van 1923 weggebracht. De plaats van het graf werd een bloemenperk.

In 1978 schreef ik voor de Infanterieschool in Aarlen een artikel over de Kortrijkse onderluitenant Victor Callemeyn, van wie de naam aan de kazerne gegeven was. Daarom gingen we begin november zijn grafsteen fotograferen op de Belgische militaire begraafplaats in Houthulst. Terwijl ik

daar rechts bezig was, zag mijn vrouw een deel van een bloemstukje voorbij waaien. Ze ging kijken om het op de juiste plaats terug te leggen en kwam in perk R voorbij de grafsteen van JAN HOBBELS, in een rij waar enkele karabiniers liggen. Op de grafplaat konden we lezen dat hij in 1880 in Duffel geboren was en op 29 september 1918 sneuvelde als soldaat bij het 2e Regiment Karabiniers.

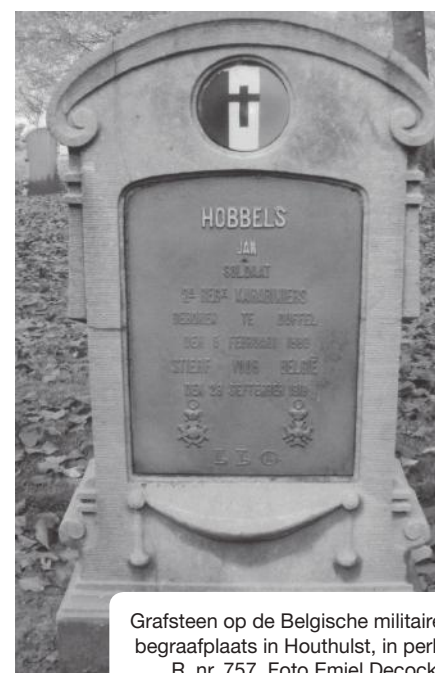
Met het nieuws van de vondst reden we naar mijn ouders in Moorslede. "Ik ga mee", zei moeder Elvira, terwijl ze haar jas en tas greep. We keerden terug naar Houthulst en naar het graf. Daar greep ze de steen vast, alsof ze een bekende terugzag. Ze wist nog dat aan de beek voor de boerderij enkele karabiniers begraven lagen, allemaal van het offensief in 1918.

In de volgende jaren zochten we meer gegevens en gingen we bij elke gelegenheid naar het graf van JAN HOBBELS. Ik ging er ook met leerlingen en toeristen aan wie ik het verhaal kon vertellen. Nu stel ik vast dat ik die grafsteen zoveel keer gefotografeerd heb: eerst met de oorspronkelijke **schuinstaande** driekleur boven een moeilijk leesbare grafplaat, later met de nieuwe **verticale** driekleur boven de opgefriste plaat.

Intussen konden we het verband leggen met de plaats waar luitenant JUUL DEWINDE van het 3e Karabiniers sneuvelde: naast het 2e Karabiniers maar ten zuiden van de Lekkerboterbeek, op grondgebied Passendale. Bij dezelfde vordering naar de hoogten in de avond van 28 september 1918. (Het is goed mogelijk dat Jan Hobbels diezelfde zaterdagavond sneuvelde, maar

pas 's anderendaags gevonden werd.) In dit verband herinner ik me de onthulling van het gedenkteken voor luitenant Dewinde, in mei 1938 aan de weg Poelkapelle-Westrozebeke. Grootvader Pieter Verbeke stond een hoekje grond af voor dat monument en ik mocht mee vooraan staan op het klaverveld.

Roger V. Verbeke

Grafsteen op de Belgische militaire begraafplaats in Houthulst, in perk R, nr. 757. Foto Emiel Decock.

VERSLAG SLAGVELDREIS 2012

“For these five days God gave us a kiss”

(Jack Sturiano)

De eerste slagveldreis waarbij het als een paal boven water stond dat we nooit meer Koen Koch... Vorig jaar hadden we, trotzdem, nog hoop. Maar nu, anno 2012, moest, mocht Piet Chielens het op zijn eigen unieke manier verwoorden als intro van de documentatiemap die ons 50-koppig gezelschap meekreeg tijdens de Slagveldreis (14 tot 18 september). Je leest zijn tekst hier...

Beste Viffs,

Nog even en reisleiders en gidsen behoren tot het verleden. Als we de trendwatchers van de cultuurtoeristische sector mogen geloven, dan krijgt straks eenieder die een bus bestijgt een tablet in handen. Daarop alle mogelijke informatie in onuitputbare hoeveelheid op de juiste wereldwijde coördinaat aangeboden - tot op de meter precies. Groepsreizen zullen nog slechts verzamelingen ritjes van individuen zijn in grote taxi's (vroeger wel eens autocars geheten) die elkeen van hot naar her, van heug naar meug en terug zullen brengen, gedreven door het frenetieke zappen tussen schermvullende illustraties en oneindig scrollbare databases.

Wat een verschil met de reizen die Koen Koch zovele jaren begeleidde! Koen, die met een eruditie die enkel geëvenaard kon worden door zijn enorme empathie, een dag lang, nee, een reis lang, een spanningsboog van betekenis en inzicht opbouwde, een rag van humanisme om de onmenselijkheid van de oorlogswaan spon, en ons geschokt én getroost meenam door tijd en land... Koen. In een tijd van tablets zou hij het nog jaren moeiteloos gewonnen hebben, met enkel zijn woord. In de tijd van nu, heeft hij verloren en missen wij hem nog ieder ogenblik, maar zeker op deze eerste reis zonder hem. Vorig jaar mochten we hem nog verslag doen van ons reizen in tijd en ruimte. Nu moeten we alleen verder.

Hem Possagno en Grappa, Piave en Brenta laten zien kan niet meer. Eraan denken hoe hij ernaar zou hebben gekeken, helpt, om onze blik te richten, om onze woorden te wikken, om ons rag te rapen langs de resten van onze wegen. Die gedachten delen, kan ook. Daar zijn we tenslotte Vrienden voor.

Wees welkom.

Namens het bestuur van Viff en IFFM,

Piet Chielens

Ook deze keer vertrokken we weer, er zijn nog zekerheden, met wallen onder de ogen na een al te korte nacht richting (weer) het Italiaanse front, naar de Piave, de Grappa en de Dolomiti. Vijf dagen lang trokken we spoor in het verlengde van wat we vorig jaar iets oostelijker in de streek van Kobarid (Caporetto) al ontdekten.

Het is er geen Westhoek, geen Verdun, geen Chemin des Dames, Argonne, Champagne of Somme: de oorlog heeft er minder opvallende littekens nagelaten in het landschap. Maar hiermee zijn de verschillen ook geduïd: voor de rest is het hetzelfde troosteloze verhaal van uitgekookte politici, ambitieuze legeroversten, van enthousiaste en depressieve soldaten en van een bevolking die de oorlog ondergaat en er het eerste slachtoffer van is.

Het is een oorlog van een grensstreek, de grens tussen het in 1914 nauwelijks 50 jaar jonge Italië en de oude vermoeide Dubbelmonarchie die Oostenrijk-Hongarije heet. Dat jonge Italië wou er o zo graag nog enkele streken 'bij', regio's die zij Italiaans noemden of waanden. En dat jonge Italië keek in 1914 dan ook de kat uit de boom: kozen ze voor het ene kamp (Engeland-Frankrijk), dan wel de andere (Duitsland-Oostenrijk-Turkije?). Ach, wie hen het meeste bood aan nieuw grondgebied kreeg hun steun. En zo verzeilden ze in het Engelse-

Franse kamp. En zo moesten ze hun grenzen verdedigen tegen Oostenrijk. Die grenzen waren natuurlijke grenzen, en 'natuurlijk' staat daar gelijk met 'bergen'. Geen Kemmelberg, maar echte bergen, met hoogtes van vier cijfers. 2000 meter hoog zaten ze, die soldaten. Naar elkaar te kijken, elkaar in het oog te houden. In de sneeuw, in de rotsen, terwijl er artilleriestukken 1000 meter hoog werden gehesen. En wij, wij hadden bijna 100 jaar later onze verbeelding nodig om ons net die omstandigheden in te beelden. Wij pufden in de late zomerzon in t-shirt en short 'op hun terrein' waar we naartoe werden gebracht via een luxueuze kabellift die zelfs kameraden met hoogtevrees feilloos naar die hoogten brachten. Drie hoog in de wolken lag dat front, werden mijnen geplaatst...

Adembenemende frontstreek, adembenemend landschap. Maar de wintersporter zal de sporen van de onmenselijke toestanden wellicht niet 'zien' vanachter zijn skibril, noch tijd hebben om te weten dat Cortina d'Ampezzo drie keer van 'eigenaar' veranderde, en dat de bevolking geacht werd steeds weer enthousiast te reageren telkens nieuwe bezetters het marktplein opgemarcheerd kwamen. Want wie bezetter was, wie bevrijder, ja dat zit soms in voor politici kleine zaken... terwijl het voor de bewoner levensbelangrijke zaken waren, goed voor de eeuwigheid. Zo zagen de oerkatholieke Italianen uit de grensstreek toch liever de al even oerkatholieke Oostenrijkse keizer als bondgenoot, dan die mannen uit dat verre eiland met hun 'andere' godsdienst. Of het Vaticaan hierin een rol speelde, en mee aan de basis lag van die voorkeur, wist de bijna alleswetende gids (nog niet) te vertellen: het onderzoek is nog veel te recent opgestart.

En ook de Italiaanse soldaten werden misbruikt: geen leger ging wreder om

met zijn soldaten dan die Italianen. De generaals hadden een simpele, ijzersterke redenering: hoe meer slaag we krijgen, hoe sterker we worden, en hoe beter we ons de volgende keer gaan verdedigen. En slaag kregen ze.

Dat front tussen Italië en Oostenrijk bewoog weinig of niets, ja, er zijn algemeenheden in de geschiedenis van die 'grootte oorlog'. Maar Groot-Brittannië, om de ene partij zo maar even te noemen, had er wel heel veel belang bij dat dat front als front bleef bestaan. Zolang de vijand daar troepen moest vastzetten, konden ze niet ergens anders ingezet worden. Ja, meer slachtoffers maken om te verhinderen dat er minder zouden vallen... Enfin, de twee partijen deden daar vrolijk aan mee. En zo zien we aan dat front ook grote namen verschijnen. De Plumer van Mesen ging er zeer tegen zijn zin naartoe, om weer eens de boel te redden, en de nog jonge Rommel was aan dat front ook al prominent aanwezig. Of de grootvader van Jim Boyes, Robert Riby Boyes, met of tegen zijn zin vocht aan het Italiaanse front of er prominent aanwezig was, zullen we wellicht nooit weten. Hoe Jim, onze medereizigers en één van het trio Coopes, Boyes en Simpson, ook zijn best deed, zijn opa 'never talked about it'. En toch, toch had hij 15 jaar later, in 1933 dus, een en ander op papier gezet. Over hoe hij gewond was en hoe hij krijgsgevangene werd genomen in 1918. Zijn kleinzoon, zorgde samen met zijn vrouw Georgina, voor het moment van onze vijfdaagse reis, toen hij en zij op het British Military Cemetery van Giavera zongen voor de mannen van de 41e divisie. En die man die er nooit over praatte een stem gaven.

Die eerste wereldoorlog in de streek: pas langzaam wil men er wel over babbelen, en soms baadt de herdenking nog in dat sfeertje waarmee we als vrienden liever niet geconfronteerd worden. Maar

de bombastische gebouwen en dito herinneringsmomenten uit het interbellum vertellen veel over hoe de slachtoffers en de geschiedenis werden gerecupereerd. Mussolini, Hitler en Pétain kwamen er om diverse redenen samen hun slachtoffers herdenken aan weer een nieuw monument dat overduidelijk van 'die tijd' is. Italië was immers wel als overwinnaar uit die eerste oorlog gekomen, maar het verloor wel aan de onderhandelingstafel. Hun bondgenoten slikten de beloftes van 1915 voor een groot deel in. Dit was koren op de molen van revanchisten, extreem-nationalisten, en andere 'isten', ex-socialist Mussolini op kop.

Vijf dagen lang vertoefden we in een, ik val in herhaling, adembenemende streek. Voor wie het over wil doen: we begonnen met een stadsbezoek aan Treviso, en met een bezoek aan het gipsenmuseum van Canova (zeg nooit meer 'gips' tegen 'gips') en eindigden met een bezoek aan de Villa Barbaro, een meesterwerk van Andrea Palladio. Tussen die culturele begin- en eindpunten in, was het onderdompelen in gebeurtenissen van bijna een eeuw geleden.

En 's avonds, en 's avonds was het goed. We zongen met Jim en Luc en Trees, we filosofeerden, we maakten lijstjes, sloten eeuwige vriendschappen, we dronken de wijn met veel overgave, voorspelden de toekomst, of pronosticeerden rond de electorale kansen van enkele van onze medereizigers. En 's morgens waren er de gedichten. Frans Lignel zette de trend in om elke busreis met poëzie te beginnen. Dat zette de toon voor vijf onvergetelijke dagen tussen oude en nieuwe vrienden in een septemberklimaat dat oorlogen doet smelten. Zoals Jack het kernachtig samenvatte: 'For these five days, God gave us a kiss'.

Johan Van Duyse

Italië in de Eerste Wereldoorlog – deel 2

The Italian front

“Imagine Ypres having forty-degree rock slopes with trenches chiseled out of solid stone. Imagine, however, advancing up mountain slopes, over barren rock, in dense cloud and howling wind or in a horizontal blizzard of sleet and snow.”

Vanaf juni 1917 tot aan de Piave-slag in juni 1918

Vooraleer het tij definitief in het voordeel van de Italianen zou keren met de slag aan de Piave-rivier in juni 1918 bleef er beweging aan het Italiaanse front. In het Adamello-gebied bijvoorbeeld nam in juni 1917 het Italiaanse leger de Corno di Cavento in terwijl de Oostenrijkers in september in de Alta Valle Camonica het dorp Ponte di Legno verwoestten.

In september 1917, nog een maand voor de vernietigende Kobarid-slag aan het Isonzo-front, werden ook de eerste gevechten in het Monte Grappa-gebied geleverd tegen de Oostenrijks-Hongaarse troepen die afgezakt waren van het Asiago-plateau. De Monte Grappa zou later een cruciale rol spelen in het kader van de Piave-slag.

De Monte Grappa in de laatste 14 oorlogsmaanden

Het laatste oorlogsjaar tussen Italië en Oostenrijk-Hongarije kan zowel vanuit de plaats van de Monte Grappa als uit die van de Piave en Vittorio Veneto worden benaderd, zolang we begrijpen dat beide in elkaar verstrengeld zitten. Dat de Monte Grappa tot de Italiaanse verbeelding spreekt heeft alles te

maken met het onverwoestbaar geloof en het doorzettingsvermogen van vele duizenden Italiaanse soldaten in het Monte Grappa-gebied. Het zou deel worden van de Italiaanse naoorlogse mythe die de Monte Grappa-veldslagen optilden tot het politieke en morele keerpunt in de oorlog, de zgn. “Italiaanse Thermopylen”.

Als we nu de Monte Grappa, gelegen tussen de Brenta en de Piave, als uitgangspunt nemen, is de volgende indeling klassiek:

- de “Battaglia d’Arresto” of de “Veldslagen zonder echte overwinnaar” van 13 tot 26 november en van 11 tot 21 december 1917
- de “Battaglia del Solstizio” of “Zomerzonnenevend-slag”, vooral bekend als “de Slag aan de Piave” van 15 tot 18 juni 1918
- de “Battaglia Conclusivo” of de “Beslissende Offensieve Slag” van 24 tot 28 oktober 1918 bij Vittorio Veneto

De “Battaglia d’Arresto” levert geen overwinnaar op.

Het begon allemaal eigenlijk al in september 1917 toen de Oostenrijkers de Monte Grappa aanvielen met zwaar-kaliber-granaten, vlammenwerpers en

gas en tegen november de Italianen dwongen zich terug te trekken langs de andere kant van de Piave. Op 16 november werden de bergen, wier namen we nu terugvinden op de monumentale “Via Eroica del Sacratio” van de Monte Grappa, door de Oostenrijks-Hongaarse troepen aangevallen en zoveel als veroverd. De Italianen sloegen terug en de Aosta Brigade forceerde zelfs de Oostenrijkse divisie Edelweiß de Col Beretta op te geven. Zware sneeuwval en griep in de Oostenrijkse rangen deden de rest.

Na de overgave van de Russen en de daaropvolgende Vrede van Brest-Litovsk in december 1917 kregen echter de Oostenrijkers er weer wat moed in met de slogan “En Kerstmis vieren we in Venetië”. Een vernietigende aanval vanwege het Duitse Alpenkorps tussen 14 en 17 december kreeg evenwel de Italianen niet op de knieën, die onverwacht de steun kregen van de harde winter en van de 18-jarigen, de zgn. “Ragazzi del 99”, die inderhaast onder de wapens geroepen werden. Het zijn die jongens die in de latere Italiaanse geschiedschrijving en mythevorming zouden uitgroeien tot de metafoer voor Italiaanse moed, doorzettingsvermogen en opofferingszin, maar ook voor de verloren generatie...

Intussen waren 50.000 Italiaanse soldaten gesneuveld, vermist of gewond en van de 150 man sterke Compagnie van de Württemberg Brigade van Rommel (de “Woestijnvos” van Noord-Afrika in de Tweede Wereldoorlog) bleven er nog maar 25 over. Generaal Armando Diaz verbeterde

intussen voortdurend het Italiaanse verdedigingssysteem langs de Piave en in het Monte-Grappa-gebied, gaf zijn ondergeschikte officieren de passende inspraak en pleegde steeds meer overleg met Londen en Parijs. Intussen ging de grootsprakerige Oostenrijkse generaal Conrad door met “aanmoedigende” nonsense aan het adres van zijn troepen als hij zei: “De Italiaanse situatie is die van een schipbreukeling die zich vastklampt aan een stuk hout. Je hoeft niet meer te doen dan zijn vingers afsnijden om hem te zien verdrinken”.

Intussen krijgt Oostenrijk-Hongarije het in de eerste helft van 1918 gaandeweg moeilijker op het thuisfront, vooral in die delen van hun Habsburgs Keizer- en Koninkrijk die het beu werden in dienst te staan van die oude Europese grootmacht. Oostenrijk-Hongarije moest nu, hoe dan ook, zoeken naar een militair initiatief om de gemoederen weer op te krikken. Als aanloop naar de slag aan de Piave speelde Generaal Conrad daarom de superieure optimist die zijn troepen “glorie, eer, goed eten, een overvloed aan oorlogsbuit en vooral vrede” beloofde.

Vooraleer het echter zo ver kwam, was er van 25 tot 28 mei 1918 nog de grote veldslag in het Adamello-gebergte waarbij de Conca Presena door de Italianen werd veroverd, dezelfde bergtop die ze al in juni 1915 hadden bezet. De Oostenrijkers reageerden in juni 1918 echter met de zgn. “Lawine-Expedition” in het Passo di Tonale-gebied, wat in werkelijkheid een afleidingsmaneuver bleek te zijn voor de op handen zijnde slag aan de Piave.

De Piave-veldslag in juni 1918

De “**Battaglia del Solstizio**” of Zomerzonnewende-veldslag, die bij ons bekend is als **de Slag aan de Piave-rivier**

De geruchten in de eerste helft van 1918 dat het Habsburgse Keizer- en Koninkrijk Oostenrijk-Hongarije politiek de ineenstorting naderde, werd gevoed door Tsjechen die in hun eigen parlement nationalistische Boheemse liederen begonnen te zingen en er niet meer voor terugschrokken om op straat Alpino-hoeden met de Tsjechische kleuren te dragen. De Habsburgers moesten dus dringend hun prestige en autoriteit herstellen door een grote overwinning op Italiaanse bodem en hoopten op de verzwakking van de Italiaanse tegenstander door het moeten vervoegen van de Geallieerden aan het Westers Front. Generaal Ludendorff daarentegen hoopte dat de Geallieerden hun positie aan het Westers Front zouden verzwakken doordat Britten, Fransen en Amerikanen de Italianen te hulp zouden snellen op het Italiaanse Front.

De Oostenrijks-Hongaarse situatie was evenwel allesbehalve rooskleurig. Een groot deel van het leger was gedemoraliseerd en overleg tussen de topgeneraals i.v.m. de op handen zijnde Piave-operatie leverde hoegenaamd geen unanimititeit op. Opperbevelhebber von Straussenberg had het liefst aangevallen in de Giudicarie-sector, even ten oosten van Brescia, maar hij kon noch Boroëvic noch Conrad met dat plan overtuigen. Hij kon hen evenmin dwingen echt samen te werken en stelde elk finaal 29 bataljons ter beschikking om hun opdracht uit te voeren. Zo werd de van 15 tot 22 juni 1918 geleverde Piave-veldslag uiteindelijk opgesplitst in drie verschillende operaties:

- De “Lawine-Expedition” op de Passo di Tonale in het noorden die als afleidingsmaneuver moest dienen
- De “Radetzky”-operatie op het Asiago-plateau onder de leiding van Conrad
- De “Albrecht”-operatie op de Piave-Grappa-lijn onder de leiding van Boroëvic

De slag aan de Piave met Boroëvic

Het belangrijkste deel zou de veldslag aan de Piave worden met generaal Boroëvic. Het begon al op 10 juni met het oversteken van de Piave, in het bewustzijn van het feit dat de Italiaanse spionnen al hadden opgevangen dat de eerste grote aanval van de Oostenrijkers voor 15 juni gepland was. De Oostenrijkse legerleiding zag hierin het verraad van Slavische eenheden in haar leger. Niettemin ging de aanval door zoals gepland met vier divisies vanaf Santa Dona di Piave tot de Montello en langs de middenloop van de Piave tegenover de Monte Grappa.

Door hun superieure gas-, vlammenwerwerper- en mortier-aanvallen slaagden de Oostenrijks-Hongaarse troepen er tijdens de dichte mist in een bruggenhoofd over een breedte van 22 km en een diepte van 8 km over de Piave uit te bouwen. Na hun doorbraak door de Italiaanse linies veroverden ze de Col des Mois en de Col Moschin om uiteindelijk de Ponte San Lorenzo te bereiken, waar ze gestopt werden door de Italianen die hun motto “Di qui non si passa!” omzetten in realiteit. Op de Ponte San Lorenzo staat nu de betekenisvolle zin: “De vijand kwam tot hier, maar werd teruggejaagd voor altijd op 15 juni 1918”. De Italiaanse opperbevelhebber zou nadien de woorden gesproken hebben: “Elke soldaat die de Monte Grappa verdedigde voelde aan dat elke boom op de berg heilig was voor zijn land”.

De Italiaanse Arditi sloegen keihard terug met vlammenwerpers, granaten en dolken en vernietigden enkele bruggen over de Piave, wat de Oostenrijkers dwong zich terug te trekken. Stortregens vernietigden alle voetbruggen en deden de Piave dermate aanzwellen, dat de Oostenrijkse eenheden geïsoleerd raakten aan de westelijke oever van de Piave. Bovendien waren er al 20.000

Oostenrijkers in de rivier verdrongen bij hun poging om alsnog over te zwemmen.

Tegen het einde van de strijd bedroeg het aantal Oostenrijkse slachtoffers 180.000, waarvan 35.000 bij de Monte Grappa alleen. Het aantal slachtoffers langs Italiaanse kant bedroeg 85.000 waarvan 14.000 bij de Monte Grappa. Het was tijdens die dagen dat Ernest Hemingway als Rode-Kruis-vrijwilliger verwond geraakte terwijl hij eten probeerde te brengen naar de Italianen. Italië barstte uit zijn voegen van enthousiasme en fierheid. De Italianen waren er immers maar al te bewust van dat de graffiti die ze later in het Piavegebied terugvonden, nl. "É meglio vivere un giorno da leone che cen' anni da pecora" en "Tutti eroi! O il Piave o tutti occupati!" kost wat kost moesten gerealiseerd worden.

Conrad en de operatie op het Asiago-plateau

Ook Conrad had zich misrekend. Met zijn aanval op het Asiago-plateau, ook bekend onder de naam "Altopiano dei sette Comuni" hoopte hij Vicenza te kunnen bereiken, maar hij had meteen af te rekenen met het doortastend optreden van het 4e en 6e Leger van Armando Diaz, gesteund door Britse en Franse eenheden. De Oostenrijkers hadden dan wel de Montello ingenomen en waren via Montebelluna, Ponte Piave en Santa Dona als het ware op weg naar Venetië, ze hadden zelfs de stad Asiago vernietigd, maar dit alles verhinderde hun nederlaag niet.

Het resultaat was langs Oostenrijkse kant 35.000 slachtoffers en 11.000 krijgsgevangenen met slechts 8.000 slachtoffers langs Italiaanse kant. Bovendien kreeg Conrad vanwege Boroevic nog de nodige kritiek te horen omdat hij hem niet de nodige

versterkingen gestuurd had, zelfs niet nadat zijn nederlaag toch al duidelijk was.

Besluit bij de Piave-operatie of "Battaglia d'Arresto"

De Piave-operatie, waarmee ze gehoopt hadden hun prestige en autoriteit te herstellen, bleek uiteindelijk voor de Oostenrijkers een misrekening te zijn geweest. Het einde van het Habsburgse Rijk stond nu definitief in de sterren geschreven. Er was geen weg meer terug. De Franse opperbevelhebber Ferdinand Foch probeerde generaal Armando Diaz, "Duca della Victoria", ervan te overtuigen van deze gelegenheid gebruik te maken om direct nog verder door te stoten en de Oostenrijkse verdediging volledig onder de voet te lopen. Diaz echter, wiens defensieve eenheden op dat ogenblik al te zeer verspreid lagen, was van oordeel dat een efficiënte gecoördineerde aanval te veel risico's inhield.

De slag bij Vittorio Veneto in oktober 1918

Vittorio Veneto zou de finale afstraffing van het Oostenrijks-Hongaarse leger worden en het definitieve einde van het Habsburgse Rijk inluiden. Aangemoedigd door de positieve evolutie aan het Westers Front werd Armando Diaz er geleidelijk overtuigd dat hij enkele maanden na de Piave-ommekeer de Oostenrijkers de definitieve slag moest toebrengen. Hij moest een wig kunnen drijven tussen de Oostenrijkse eenheden aan de benedenloop van de Piave naar de Adriatische Zee toe en die in de bergen.

De operatie begon met het doorbreken van de Oostenrijks-Hongaarse linies langs de westkant van de Monte Grappa door het 4e Italiaanse Leger. 52 Oostenrijks-Hongaarse divisies

aan de oostkant van de Piave stonden tegenover 54 Italiaanse, 2 Britse en een Franse divisie aan de westkant.

De vijandelikheden begonnen op 23 oktober zowel aan de benedenloop van de Piave als in de bergen. Op 24 oktober werden de Oostenrijkers, na vier dagen, bij de Monte Grappa verslagen. Op 25 oktober veroverden de Britten het Papadopoli eiland en op 27 oktober vestigden ze een bruggenhoofd over de Piave, iets wat de Italianen hen de volgende dag 25 km stroomopwaarts nadeden. Zo konden ze het 5e Oostenrijks-Hongaarse Leger terug-dringen en met 34 divisies de Piave oversteken. Over het hele front droomden Tsjechen, Hongaren, Kroaten en Polen intussen van een eigen regering, wat tegen het einde van oktober in Budapest, Praag en Zagreb al tot onafhankelijkheidsverklaringen leidde.

Niet dat het in deze finale operatie voor de Italianen vanzelf ging: bepaalde Italiaanse eenheden verloren de helft van hun manschappen, maar de beruchte Aosta Brigade en de Arditi-divisies stonden ervoor in dat de Italiaanse opmars niet meer te stuiten was. Op 29 oktober drongen de Habsburgse autoriteiten aan op een wapenstilstand... Op 30 oktober bereikten de Italianen de Livenza-rivier en namen ze Vittorio Veneto in.

Van alle verliezen viel twee derde van de slachtoffers in de confrontatie bij de Monte Grappa. Naast de 100.000 gesneuvelde, gewonde en vermiste Oostenrijkers werden er tussen 300- en 400.000 krijgsgevangenen genomen. De laatste veldslag van de oorlog vond plaats op de intussen beruchte Passo di Tonale in het noorden. Op 3 november, 8 dagen voor de grote wapenstilstand van 11 november, werd in de Villa Giusti in Padua

de wapenstilstand tussen Italië en Oostenrijk-Hongarije ondertekend.

Italië en het einde van de oorlog

Bij het einde van de oorlog waren 600.000 Italianen gesneuveld, 1.200.000 waren zwaargewond of invalide voor het leven. De drie jaar oorlog had de staat evenveel gekost als 50 jaar vreedestijd. Tegen 1918 waren de inflatie en de werkloosheid torenhoog. Het land stond dan wel aan de kant van de overwinnaars, maar het trio Wilson-Lloyd George-Clemenceau hield daar in Versailles niet te veel rekening mee.

De Italiaanse publieke opinie was er sterk van overtuigd dat Italië niet in verhouding tot zijn ongelooflijk zware inspanning beloond werd. De Italianen waren geschokt en voelden zich bijna even verslagen als na de verschrikkelijke nederlaag van Kobarid. Ze hadden de indruk dat hun politieke leiders zich hadden laten doen en door de 'Grote Drie' vernederd werden. De doorsnee Italiaan wou nieuwe toekomstperspectieven en was van oordeel dat de politieke leiders in dat opzicht een verpletterende verantwoordelijkheid hadden. Alleen Mussolini wist daar voorlopig met zijn nationaal-socialistische beweging op in te spelen. Velen liepen hem achterna, uiteraard niet wetend welke de uiteindelijke gevolgen zouden zijn.

Het Rapallo-Verdrag van 1920, dat de Dalmatische kust tussen Joegoslavië en Italië moest regelen bracht niet meer op dan het Verdrag van Versailles. Naast Zuid-Tirol, Trentino, Istrië en de Dalmatische kust tot aan de stad Fiume (Rijeka) kwamen er weliswaar Zadar en enkele eilanden bij, maar Fiume bleef onopgelost. De dichter Gabriele d'Annunzio voelde zich geroepen om samen met zijn volgelingen Fiume eenzijdig in te lijven. In 1924 zou Fiume dan toch volledig Italiaans worden.

Veel van dat alles zou echter als gevolg van de Tweede Wereldoorlog weer verloren gaan. De discussies over bepaalde delen van Zuid-Tirol en over Triëste zouden nog decennia aanslepen vooraleer Italië binnen zijn huidige grenzen zijn vanzelfsprekende plaats in Europa zou bekleden.

Paul Desmet

RICCARDO MARCUZZO.

Van Ponte Di Piave naar Houthulst.

Op de Belgische militaire begraafplaats van Houthulst liggen achteraan ook 81 Italianen begraven. En van hen is Riccardo Marcuzzo.

Riccardo Marcuzzo werd geboren te Ponte di Piave in de provincie Treviso op 26 februari 1898. Ponte di Piave ligt op enkele kilometers van San Bartolomeo di Piave waar we tijdens de slagveldreis van september 2012 logeerden. Riccardo was de oudste in het landbouwersgezin van Giuseppe Marcuzzo en Maria Cal dat uiteindelijk tien kinderen zou tellen. Hij zou sterven op 7 maart 1918.

Nog voor 1914 verhuisde het gezin naar Oderzo, een 10 km ten noorden van Ponte di Piave.

Het militair dossier (*) beschrijft Riccardi Marcuzzo als een landbouwer, 1,75 m. groot met een borstomtrek van 81 cm. Hij had kastanjebruin haar. Riccardo kon lezen en schrijven.

Het dossier vermeldt niet wanneer Riccardo precies opgeroepen werd, maar op 2 maart 1917, enkele dagen na zijn negentiende verjaardag, werd hij naar het oorlogsgebied gestuurd. Op 22 maart 1917 is hij ingedeeld bij het 28e regiment infanterie, vanaf 1 juni 1917 bij het 77e regiment infanterie waar hij een mitrailleur bediende. Bij de Duitse doorbraak bij Kobarid/Caporetto op 10 november 1917 stortte het Italiaans front volledig in. 600.000 mannen werden krijgsgevangen gemaakt of vluchtten naar huis. Riccardo Marcuzzo was bij de krijgsgevangenen. Wat er tussen 10 november 1917 en 7 maart 1918 gebeurd is kunnen we alleen proberen te reconstrueren.

De Italiaanse krijgsgevangenen werden door hun regering aan hun lot overgelaten. De regering weigerde iedere samenwerking met het internationale Rode Kruis waardoor de sterfte in krijgsgevangenschap door honger en ontbering bij de Italianen zeer hoog lag. Italiaanse en Russische krijgsgevangenen werden als dwangarbeiders achter het front te werk gesteld in de haven van Roeselare of langs het kanaal in Izegem. Kozen die krijgsgevangen daar zelf voor om aan de honger in het kamp te ontkomen, of werden ze willekeurig aangeduid, we weten het niet. Maar Riccardo Marcuzzo overleed daar ergens op 7 maart 1918 aan ziekte, wellicht de Spaanse griep.

Het Italiaans dossier vermeldt dat hij stierf in Miaden. Volgens het bevolkingsregister van Oderzo is hij gestorven in Houthulst (*). De sterfdatum klopt, de plaats van overlijden niet. De plaats Miaden van het militair dossier is nergens terug te vinden. Riccardo is wel in Houthulst begraven. De overleden krijgsgevangenen werden aanvankelijk op een Duitse begraafplaats bijgezet. In 1923 werden de Italiaanse slachtoffers naar de Belgische militaire begraafplaats van Houthulst overgebracht.

Riccardo Marcuzzo ligt er naast 80 andere Italiaanse krijgsgevangenen. Op de grafsteen staat *Marcusso* als familienaam. Zo wordt Marcuzzo in het dialect van de Veneto uitgesproken en zo werd hij door zijn Duitse ondervragers na de gevangenneming van Riccardo opgetekend.

De krijgsgevangenen van Kobarid/Caporetto werden in Italië lange tijd als lafaards en landverraders beschouwd. Maar blijkbaar bleven ze toch niet allemaal van alle eer verstoken, want het militair dossier van Riccardo Marcuzzo wordt afgesloten op 2 april (het jaartal is onleesbaar) met de vermelding dat hij zijn militaire dienst trouw en eervol volbracht. Zijn naam prijkt op het monument voor de gesneuvelden in Oderzo.

Ludwich Devlieghere

(*) Met dank aan Dott. Franco Rossi van het militair archief in Treviso en Silvano Fadel van de bevolkingsdienst van Uderzo.

REMEMBRANCES

Robert Riby Boyes: waarover hij nooit praatte! Het (voorlopige) verhaal van Robert Riby Boyes

Gebracht door Jim Boyes tijdens de slagveldreis naar Italië
op Giavera British Cemetery, 16 september 2012

Robert Riby Boyes (dat "Riby" was de familienaam van zijn moeder – het was toen de gewoonte dit als een soort 'middelste naam' toe te voegen) werd geboren in Scarborough, Noord-Yorkshire in 1889. Zijn vader, William Boyes, stond met een stalletje op de markt en had later een winkel ("The Rem") waar hij restanten verkocht – de resten van rollen textiel kon je er voor een prikje op de kop tikken om er kleren en huisdecoratie van te maken. In 1910 werd het assortiment uitgebreid en ten slotte kwam er een warenhuis van. Mijn grootvader (Robert Riby Boyes - RRB) was voorbestemd om gedeeltelijk het management van de zaak over te nemen en als voorbereiding had hij enkele grote Londense warenhuizen aangedaan om ondervinding op te doen tothet leiden van een belangrijkere onderneming. De Grote Oorlog echter stak spaken in de wielen.

In mijn herinnering – ik was zijn eerste kleinkind – is hij een heel vriendelijke,

gulle (elke keer als hij op bezoek kwam, bracht hij cadeautjes voor ons mee), grappige man die het liefst pennen met ajuin at, iets wat ik nooit iemand anders zag verorberen... Zijn kantoortje in de winkel maakte een grote indruk op me – het had de heel typische geur van papierwaren uit de jaren '50 en hij had vloeiblokken en echte inkt en vergrootglazen en bovenal, zegellak. Je zag er soms wat ik alleen kan omschrijven als "kansarmen" langs de trap op weg naar zijn kantoor – blijkbaar gaf hij hen geld waarvan mijn ooms zeiden dat ze het aan drank opdeden – maar, zelf een strenge Methodist en geheelonthouder, wist hij dat niet of, wat aannemelijker was, liet hij dit besef geen rem op zijn vrijgevigheid zetten. Wetende wat hij in de Grote Oorlog meegemaakt had, was het misschien een soort compensatie voor wat hij vroeger zelf aan aardigheid had ondervonden. Bij zijn begrafenis stonden de hoger genoemden langs de kant van de weg en applaudisseerden toen de stoet voorbijtrok. De rest van dit verhaal is vooral een "werk in uitvoering". Ik probeer al jaren samen te puzzelen wat mijn grootvader in WO1 meemaakte – en dat is lang niet eenvoudig want het was bij hem niet anders als bij zovele veteranen, "hij praatte er nooit over". Uit familiebronnen (die ik in die tijd helaas niet noteerde) vernam ik dat hij had gediend bij het 23rd Middlesex (2nd Football) Regiment, hoewel hij niet uit Middlesex kwam en, voor zover ik weet, was hij ook niet buitenmate in voetbal geïnteresseerd.

Ik ontdekte dat zijn regiment betrokken was bij operaties aan de Somme en las het een en ander na over dit onderwerp tot een van mijn ooms me een relaas gaf dat RRB in 1933 had geschreven over

zijn verwonding en gevangenschap in 1918. Ik wist dat hij gewond was geraakt en heb herinneringen uit mijn kindertijd, van toen hij vertelde dat er een stuk shrapnel in zijn rug zat maar details waren me onbekend en zo was het ook, denk ik, bij andere leden van de familie – en als die het al wisten, ze praatten er nooit over met mij. Andere vage informatie was dat hij deel uitmaakte van een machinegeweerbemanning en dat hij in maart 1917 onder de wapens geroepen werd. Wat volgt is het begin van RRB's verslag over zijn verwonding.

WONDGEVOEL

Toen ik mijn wonde opliep, waren mijn gewaarwordingen die van verbijstering, van plotse shock: wat was er gebeurd? De pijn was zo intens en zo vreemd dat ik me herinner hoe ik om me heen keek om te zien of er nog wat van me over was. Een ogenblik lang dacht ik dat ik getroffen was door de explosie van een zware granaat die me aan stukken had gereten; dan viel ik op de grond en hoorde mijn makkers "Brancardiers!" schreeuwen. Het schot was doorheen mijn lichaam gegaan en afketsend op een ruggenwervel had de kogel een lelijke wonde in mijn rug geslagen.

We waren al enkele dagen bij achterhoedegevechten betrokken en 's nachts, zo goed en zo kwaad als het ging, groeven we loopgraven en verdedigden die zo lang mogelijk tegen de Duitse aanval. Het vorige jaar, 1917, was ik in Frankrijk geweest en de wintermaanden had ik aan het Italiaanse front doorgebracht om begin 1918 weer naar Frankrijk overgebracht te worden voor de zware Duitse aanval. Dus lag ik begin maart gewond in de buurt van de Meenseweg.

Daaruit komen we te weten dat hij in Frankrijk was geweest (althans, België, – ‘somewhere in France’), dat hij aan het Italiaanse front was geweest en – dacht hij – naar Frankrijk was teruggekeerd. Eigenlijk wàs hij in Frankrijk, in de buurt van Bapaume nu, en helemaal niet aan de Meenseweg.

Het In Flanders Fields Museum en Julian Putkowski hielpen me bij het opsporen van de bewegingen van de 41ste divisie en het 23rd Middlesex tot het einde van oktober 1917 en ik ben er zeker van dat RRB in september deelnam aan de Slag bij de Meenseweg, dat hij van november tot eind februari 1918 aan het Italiaanse front was, dat hij eind maart 1918 in de buurt van Bapaume gewond raakte en gevangen werd genomen. Er moet nog verder onderzoek gebeuren naar de details van de activiteiten van het 23rd Middlesex maar uit de regimentsgeschiedenis (Die-hards in the Great War van Everard Wyrall) weten we dit:

Het regiment was niet opnieuw betrokken bij acties in het leperse na de Slag bij de Meenseweg in 1917.

Begin oktober verhuisden ze naar de kust, naar een sector in de buurt van Nieuwpoort.

Op 11 oktober om middernacht loste het 23rd Middlesex de 20th Durham Light Infantry af in Nieuwpoort-Bad waar ze actieve patrouilletaken uitvoerden, inclusief een zwemmende patrouille (*) in het kanaal in de nacht van de 12de waarbij ze geen vijanden tegenkwamen.

De beurt eindigde op de 15de toen ze terug naar het bivak in De Panne marcheerden; ze waren er in opleiding tot 4 november en vertrokken naar Teteghem.

Op 13 november na een parade marcheerden ze om 8.40 u naar het district Wormhoudt en op de 15de namen ze in het station van Esquelbecq de trein richting Italië.

Vier dagen reizen in veewagens brachten hen in Cannes en op de 19de staken ze de grens met Italië over.

Op 21 november stapten ze om 02.00 u uit in Vigasio, waarna een mars van negen dagen volgde; ze bivakkeerden in en passeerden Della Scalla Isola, Opiano, Ronaldo, Nanto, Piazzola, Massanzago, Istrana en Selva. Rapporten van andere regimenten die naar het Italiaanse front werden gestuurd vermelden dat in sommige plaatsen fanfares hen begeleidden en dat hen enthousiaste ontvangsten te beurt vielen met cadeaus, sigaretten, enz. en dat ze soms luxueus logeerden.

Op 30 november kwamen ze in Giavera aan; ze werden er in reserve gehouden.

Op 16 december werd het 23rd Middlesex naar de frontlijn op de Montello gebracht

Op 24 december werd het bataljon afgelost en het keerde terug naar de reservewartieren.

Het bataljonsdagboek eindigt ermee dat op oudejaarsavond de klokken van St Angeli luidden.

Een latere voetnoot zegt dat er van 1 januari tot maart “niets meldenswaardigs” gebeurde behalve op 1 januari een goed georganiseerde aanval door het 23rd op de Oostenrijkse loopgraven in de Montello sector.

Voorafgaand aan het vertrek uit Italië (voor sommigen was dat op 2 maart, voor anderen op de derde) werd het bataljon op 1 maart in Molini geïnspecteerd. Via Longeau arriveerden ze op 8 maart in Mondicourt van waaruit ze naar kwartieren in Coulemont marcheerden. (Het oorlogsdagboek van het 23ste Middlesex vermeldt het verloop van de terugreis: Parma, Piacenza, Arquata, Samfuidarema, Savona, Ventimiglia, Cannes, Marseille, Mirimas, Avignon, La Teil, Lyonvaise, Chalon, Reaune, Dijon, Le Lammes, St. Florentin, Longneau, Mondicourt-pas.) [noot: plaatsnamen gespeld zoals in de regimentsgeschiedenis.]

De rest van het verhaal zou ons te ver leiden, maar dit is een samenvatting.

Nadat RRB gewond was geraakt, werd hij op een draagberrie naar een verbandpost gebracht waarbij een van de brancardiers op zijn beurt getroffen werd. Er bleef niets anders over dan hem met berrie en al in het niemandsland achter te laten. Hij lag er misschien anderhalve dag tot Duitse brancardiers hem uiteindelijk bij een Duitse verbandpost afleverden waar hij zo'n twee weken verbleef vooraleer hij per trein naar Berlijn werd gebracht. Aan boord van de trein opereerde een Duitse arts hem – zonder verdoving – het was een levensreddende ingreep. Hij is altijd heel duidelijk geweest over de voorkomendheid waarmee de Duitsers hem als een van hun eigen mensen behandelden.

Na een verblijf in een krijgsgevangenen-hospitaal in Berlijn, werd hij eerst naar Cottbus en dan naar Mannheim gebracht – hij beschrijft het allemaal in detail, het was verre van een picknick – en uiteindelijk, aan het einde van de oorlog, arriveerde hij via een uitwisseling in het Zwitserse Interlaken. Dan volgde repatriëring naar Scarborough.

Op 18 december 1917, terwijl hij in Italië was, kwam zijn eerstgeborene, mijn oom Jim (ik werd naar hem genoemd, helaas zonder het “Riby”) ter wereld. RRB kreeg in het totaal vijf zonen waar mijn vader (ook Robert Riby) de derde van was. Oom Jim werd in de Tweede Wereldoorlog in een bommenwerper boven het IJsselmeer neergehaald en is nooit teruggevonden – maar dit is een ander verhaal.

(*) Ik heb er geen idee van of mijn grootvader daadwerkelijk deelnam aan die zwemmende patrouille, maar het is vermeldenswaard dat hij na zijn terugkeer in Scarborough (aan de kust van Noord-Yorkshire) van zijn arts de raad kreeg elke dag te gaan zwemmen als therapie voor zijn rugletsel. Hij deed dit dan ook (dagelijks!) in zee en drong er op aan dat mijn vader en diens vier broers hem daarbij vergezelden. Daar zijn in de plaatselijke pers verschillende foto's van verschenen, genomen op Kerstmis en andere gelegenheden.

Jim Boyes
Vertaling: Freddy Rottey

Private Percy Gilbert

6th Bn., Leicestershire Regiment

Gebracht door Piet Chielens, 11 oktober 2012 op Godewaersvelde Military Cemetery, Frankrijk

Percy Gilbert werd geboren in Hinckley, een stadje halweg tussen Leicester en Coventry, in het graafschap Leicester. Zijn vader was een kolenhandelaar, en Percy had vier broers en drie zussen. Op zijn zestiende ging Percy van school af om hulp bij een grote kruidenier in Hinckley te worden. Hij bracht boodschappen rond op de fiets en werkte in de winkel. In het weekend speelde hij voetbal. In augustus 1914, hij was toen net 20 jaar, nam hij meteen dienst in het leger. Hij werd ingedeeld bij het 6de bataljon van het Leicestershire regiment in Leicester City. In april 1915 werd dat bataljon met drie andere (7th, 8th & 9th) de 110th (Leicester) Brigade in de 37th Division. Ze werden ook wel eens de "Tigers" genoemd, naar het regimentskenteken van de Leicestershires. De 37th Division bereikte Frankrijk op 29 juli 1915 en nam deel aan de aanval op Gommecourt op 1 juli 1916, de meest noordelijke aanval van de Slag aan de Somme. Meteen erna werd de Leicester Brigade overgeplaatst naar de 21st Division, die in het zuiden van hetzelfde slagveld werd ingezet (o.a. bij Fricourt, Mametz, Martinpuich, en tegen het einde aan ook bij Flers en Warlencourt). In het voorjaar van 1917 nam de 21st Division deel aan de gevechten bij de terugtrekking van de Duitse troepen op de Hindenburglijn en in de Slag bij Arras. Na een rust in juni en juli trok de divisie noordwaarts.

De 21st Division werd in de Ieperboog ingezet in september en oktober 1917. Bij elk van de gevechten lag de divisie-sector bij Nonnenbossen en het Polygoonbos. Alle vier de bataljons van het Leicestershire regiment (6th – 9th) uit de 110th Brigade waren betrokken, zij het niet altijd in de speerpunt van de aanval. De divisie leed het meeste verliezen (meer dan 3.000) op 4 oktober tijdens de Slag bij Broodseinde. Bij de volgende aanval, op 9-10 oktober, waren de omstandigheden ten zuidoosten van het Polygoonbos zo slecht dat er niet eens aangevallen kon worden. Het terrein was door de aanhoudende bombardementen en het slechte weer herschapen in een ondoorwaadbaar moeras. Wat op de kaart stond aangegeven als de Reutelbeek, was een groot meer van modder geworden. Hoogstwaarschijnlijk werd Percy Gilbert daarbij gewond en geëvacueerd naar een van de Casualty Clearing Stations ten westen van Ieper. Op dat ogenblik werd Remy Siding (bij wat nu de begraafplaats Lijssenthoek M.C. is) het meest gebruikt door het Britse Second Army waar 21st Division onderdeel van was. Maar meestal werd ook het volgende hospitaalcomplex langs hetzelfde treinspoor, in Godewaersvelde, gebruikt. Daar waren de 11th, 37th & 41st Casualty Clearing Stations gestationeerd vanaf juli 1917. De eerste graven van Godewaersvelde British Cemetery dateren van 23 juli. Pte. Percy Gilbert overleed er op 11 oktober 1917. Het familieverhaal van Percy Gilbert vertelt dat dit reeds zijn tweede verwonding was en zijn derde verblijf in een hospitaal. Bijzonderheden over die eerdere verwondingen zijn er niet, maar wellicht vond de laatste passage in een ziekenboeg plaats ergens in 1917, niet zo lang voordat Pte. Percy Gilbert voor het eerst in drie jaar met verlof naar huis mocht. Dat verlof had waarschijnlijk plaats in augustus, in de voor de 21st Division heel rustige maanden na Arras en voor hun inzet in de Derde Slag bij Ieper.

Percy kwam thuis en het viel zijn zusje May op (die het familieverhaal het langst voortvertelde) dat Percy stiller was geworden en niet meer uitging. Een vroeger vriendinnetje had via haar naar hem gevraagd maar hij zei dat zij hem niet meer wilde zien zoals hij er nu uitzag. Hij bleef dus thuis en binnen, en zijn ouders voelden dat hij er geen zin meer in had om terug te gaan. In een gesprek met zijn oudere broer Tom zei hij dat hij voelde dat hij zou sterven. Op een dag, net voor hij terug moest, gingen ze samen appels plukken, en Percy zei op de terugweg: 'ik wou dat ik uit de boom was gevallen, dan moest ik niet terug.' May vroeg haar broer Tom: 'Waarom heb je hem dan niet uit de boom geduwd?' De volgende dag vertrok Percy terug naar het front, met in zijn ransel de appels die hij had geplukt met zijn broer. Nauwelijks een maand later kwam het telegram dat Percy dood was. Een doodgewoon verhaal van een doodgewone soldaat...

11 oktober 2009. Peter GILBERT

'Niemand heeft ooit zijn graf bezocht,' vertelde May altijd aan het einde van haar verhaal. Veel jaren later, deed achterneef Peter Gilbert uit Sheffield het toch. Peter Gilbert bezocht de begraafplaats in Godewaersvelde op 11 oktober 2009, dag op dag 92 jaar later. Wellicht als eerste lid van de familie. Peter vertelde later: "My head was swimming with the story Great Aunt May told us. I wanted to say a prayer or something meaningful but when I actually knelt at his grave all I could think of was 'Aye Up Me Duck'." Peter kwam kort daarna al terug. Begin november 2009 kwam hij naar Godewaersvelde en daarna naar het IFFM en het documentatiecentrum. Hij vertelde ons: "Where I come from in England it is quite common to greet one another with the phrase 'Aye up my duck.' It just means hello." Het moment en dat zinnetje had hem geïnspireerd tot een liedje dat hij, terug in Engeland, had geschreven, en dat hij nu, nauwelijks een maand later, was komen zingen aan het graf. Ik vroeg of hij ons een versie

Percy's Song (Peter Gilbert - november 2009)

1. Aye up me duck, here I am to Flanders Fields I went
Your great Uncle Percy from the Leicester Regiment
All fired up, went and took the shilling signed the forms
To fight for King and country in the war to end all wars.
2. Aye up me duck, we meet at last, don't shed a tear
Forever England in my grave for over 90 years
Best not to speak of the horrors that I saw
Just happy knowing I won peace in the war to end all wars.
3. Now I was just a grocer when I heard the battle call
The Captain said ;you'll do me lad hang up that overall.'
I looked so sharp in Ypres ;The Tigers are here' we cried;
You'll all be home for Christmas' said the Generals but they lied.
4. We dug in deep as mustard gas and rain fell from the sky
One by one I lost my mates and began to wonder why
At Passchendaele I copped it, a bullet did for me
In sinking mud, I cried for Mum our Tom and his apple trees.
5. Aye up me duck, I'm glad you found me and the time to come
I hope next time you bring the family along
You can tell them all about ;Our Perce' from a Hinckley grocer's store
How he was brave, your lives he saved in the war to end all wars.
6. Take care me duck, off you go to the land that I gave peace
Up the Fosse and Tigers too, I remember Filbert Street
I'm glad the fighting is over and my life was not a waste
And the war to end all wars made the world a better place.

Copyright PGG 2009

kon toesturen, voor het maken van een personenverhaal of voor ooit een remembrance voor Percy. Thuisgekomen deed Peter het vrijwel meteen. Eigenlijk had hij het lied willen opnemen met een brass band, verontschuldigde hij zich. Maar zo kon ik al een idee krijgen... Het lied heet – met een knipoog naar Bob Dylan – Percy's Song.

Of Peter het lied al heeft kunnen opnemen met een mooie Engelse band weet ik niet. Maar we kunnen het hem zelf vragen! Het e-mailadres van 2009 is niet meer geldig. Maar de post doet het nog! Peter ontving op 10 oktober (!) de uitnodiging en liet ons meteen weten dat hij afkomt om voor ons het lied te zingen. Deze remembrance sluit dan ook bijzonder af, met twee keer muziek: één keer de Last Post en één keer Percy's Song, gezongen door de auteur zelf. Peter Gilbert schreef: "World War One, the "Great War", was supposed to be the "war to end all wars", but it wasn't, we're still fighting. It is my wish that if anyone should hear Percy's Song or read the words, that one dead soldier can be brought back to life for a few moments. That he can sing and laugh and dance and tell us how it was."

Piet Chielens

TERUGBLIK / KORT

14 tot 18 september 2012:
Slagveldreis naar Italië

11 oktober 2012: Remembrance
voor Private Percy Gilbert

10 november 2012: Remembrance
voor Sapper Frank William Wiltshire

17 november 2012: geleid
bezoek aan de tentoonstelling
"Het hospitaal van de Koningin.
Rode Kruis, L'Océan en De
Panne 1914-1918". Aansluitend
Remembrance voor Gustaaf
Devré en Hortensia Debruyne.

Gustaaf Devre en Hortensia Debruyne: slachtoffers van het laatste bombardement van De Panne

Gustaaf Devré ° Antwerpen, 20-11-1885 - +De Panne, 17-10-1918
Hortensia Debruyne ° Nieuwpoort, 25-1-1886 - +De Panne, 17-10-1918

Gebracht door Luc De Munck op de burgerlijke begraafplaats De Panne, 17 november 2012

Voor deze remembrance gaan we terug naar de laatste dagen van de Eerste Wereldoorlog in 'de hoofdstad van niet-bezet België' De Panne. Op 16 oktober 1918 voerden de Duitsers tijdens het eindoffensief een laatste bombardement uit in de richting van de koninklijke villa en van het Rode Kruishospitaal L'Océan in De Panne. Er viel een granaat op twee aanpalende en – aldus 'moeder van de Vlaamse Beweging' Marie Elisabeth Belpaire in haar boek Gestalten in 't verleden – 'van hoog tot laag bewoonde' villa's op de zeedijk: de villa La Dune, waar een bureau van de rechtbank van Veurne was gevestigd, en de villa Catherine, waar een bureau van het station van Adinkerke was. In de villa La Dune (nu afgebroken) vielen vier slachtoffers: Alberic Rutsaert, rechter bij de rechtbank van eerste aanleg in Veurne, Hector Vanderghote, advocaat en plaatsvervangend rechter bij dezelfde rechtbank, brigadier Kamiel Pauwels en zijn zus Eugenie. In de villa Catherine (nu villa Kaatje) sneuvelde het jonge koppel Gustaaf Devré, tolbeambte uit Antwerpen, en Hortensia Debruyne, huisvrouw uit Nieuwpoort, beiden 32 jaar en in het begin van de oorlog vanuit Nieuwpoort naar De Panne gevlucht. Op 17 oktober werden zij dood binnengebracht in het hospitaal L'Océan. Hun amper drie weken oude baby Paula – op 22 september 1918 geboren in Leisele – werd echter als bij wonder gered: zij lag in een wiegje dat onder een half ingestorte trap terecht kwam, waardoor zij ongedeerd bleef. Ook Louis Debruyne, de vader van Hortensia die op bezoek was, kon via een venster in de kelder ontsnappen.

Gustaaf Devré en Hortensia Debruyne

Begraven op de burgerlijke begraafplaats van De Panne

Op 19 oktober werden Gustaaf en Hortensia begraven op de burgerlijke begraafplaats van De Panne, die enkele maanden voordien in gebruik werd genomen. De overledenen op het grondgebied van De Panne-Adinkerke werden tot 1918 begraven op de militaire begraafplaats in Adinkerke, pas op 10 januari 1918 werd beslist om ook in De Panne een militaire en burgerlijke begraafplaats op te richten. Deze werd op 1 juli 1918 ingewijd door de leperse deken monseigneur De Brouwer. Naast Gustaaf Devré en Hortensia Debruyne liggen er op het kerkhof nu 3364 Belgische en 26 Franse slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog.

De herinneringen van de overlevende dochter Paula

Over Gustaaf Devré en Hortensia Debruyne is geen verdere informatie beschikbaar, wel is bekend dat hun pasgeboren dochtertje Paula werd meegenomen door militairen en opgevangen in het Sint-Elisabethhome in De Panne (nu het KTA). Ze werd eerst in een appelsienkist gestoken, dan in een poppenwiegje en uiteindelijk in een echte wieg. Ze bleef twee jaar in het home en verhuisde dan naar Nieuwpoort. Als oorlogswes werd zij er opgevoed door haar grootouders en door Alma Debruyne, de jongere zus van haar moeder (de andere zus, Sidonie, was getrouwd met Juul Filliaert uit De Panne, boekhandelaar, uitgever en redactiesecretaris van De Belgische

Standaard). Alma had tijdens de oorlog als naaister in het Rode Kruishospitaal L'Océan gewerkt, en op die manier hoorde Paula na de oorlog vertellen over het hospitaal waar haar ouders stierven. 'Tante vertelde af en toe over het naaiatelier van L'Océan, waarvan zij de chef was. Ze werkte er met andere jonge meisjes - vaak vluchtelingenkinderen - uit Nieuwpoort, uit Koksijde, uit Oostduinkerke... In het atelier stonden zeker 20 naaimachines. Koningin Elisabeth is er eens op bezoek geweest, maar ondanks het feit dat alles keurig was ingericht en alle naaisters een nieuw uniform hadden gekregen, betoonde zij volgens tante geen interesse. Na de oorlog is tante nog lang blijven naaien

Het graf van Gustaaf Devré en Hortensia Debruyne op de burgerlijke begraafplaats van De Panne

voor een rijke familie uit Brussel, het zou kunnen dat ze die in L'Océan heeft leren kennen. Ik heb trouwens nog altijd de machine waarmee tante Alma tijdens en na de oorlog naaide', vertelt Paula wat ze zich nog herinnert van L'Océan.

'Nie were kiekken'

In 1936 trouwde Alma met Cyriel Hillewaere, daardoor kreeg Paula een dubbele familienaam. Van 1937 tot 1974 was ze onderwijzeres in een basisschool in Westende, nadien zorgde ze op haar beurt voor tante Alma. Nu woont ze als 94-jarige nog steeds in goede gezondheid in Nieuwpoort. "Van kindsbeen heb ik altijd geweten dat mijn

ouders in tragische omstandigheden zijn omgekomen en dat ik wees was. Ik ben ermee opgegroeid, mijn grootouders en tante hebben dat nooit voor mij verborgen, integendeel. Ik heb me daardoor nooit ongelukkig gevoeld, mijn tante - die zelf geen kinderen had - heeft me als haar dochter opgevoed. 'Nie were kiekken' ('niet omkijken') is altijd mijn levensmotto geweest. Na de oorlog ben ik dan ook nooit meer terug gaan kijken naar villa Kaatje en naar L'Océan.", besluit Paula het droevige verhaal van haar ouders.

Luc De Munck

Het verhaal van Gustaaf Devré en Hortensia Debruyne en van hun dochter Paula Devré-Hillewaere is ook terug te vinden in het pas verschenen boek 'Het hospitaal van de Koningin. Rode Kruis, L'Océan en De Panne 1914-1918' van Luc De Munck en Luc Vandeweyer (te koop in de shop van het Museum). Via foto's en documenten komt het eveneens aan bod in de gelijknamige tentoonstelling, die loopt tot 14 april 2013 in het cultuurhuis De Scharbillie, Kasteelstraat 34 in De Panne (alle dagen, behalve op feest- en maandagen, gratis toegankelijk van 14 tot 18 uur).

Sapper Frank William Wiltshire

° 17.03.1894 - + 10.06.1917

Gebracht door Roos Wildemeersch en Frans Lignel, voorzitter IFF, op La Plus Douve Cemetery, 10 november 2012

Gebracht door Roos Wildemeersch en Frans Lignel, voorzitter IFF, op La Plus Douve Cemetery, 10 november 2012

Frank Wiltshire werd geboren op 17 maart 1894 in Staines. Hij groeide op in Witney en Ashford, in het Victoriaanse Engeland, samen met zijn jongere zus en broer.

Zoals in de meeste gezinnen in die tijd, was de opvoeding zeer streng. Er werd wel af en toe gemusiceerd: zijn zus speelde mandoline en een tante had piano gestudeerd in het buitenland en was er een graaggeziene gast. Jaarlijks trok het gezin voor drie weken vakantie naar de kust en er werd bijzondere zorg besteed aan lekker eten. De kinderen kregen een goede opvoeding en werden voorbereid op een mooie carrière.

De jongere broer kwam bij Barclays Bank in Engeland. Frank was op jonge leeftijd naar Nieuw-Zeeland uitgeweken en werkte er voor de Bank of New Zealand in Auckland. Zijn grote droom was om een eigen hoeve te kopen. In zijn vrije tijd gaf hij les aan Maori-kinderen en stond op het punt zich te verloven met een Nieuw-Zeelands meisje.

De Eerste Wereldoorlog doorkruiste echter deze plannen. Op 11 januari 1916 nam hij dienst bij de New Zealand Engineers en kwam via Suez en

Alexandria op 8 augustus 1916 aan in Southampton.

Op 2 september 1916 vertrok hij naar Frankrijk en werd als sapper (geniesoldaat) ingelijfd bij de Divisional Signal Company.

De divisie werd ingezet in de 'Battle of Messines' (van 7 tot 14 juni 1917) en moest terrein veroveren via de weg Wulvergem – Mesen. Daar is hij gesneuveld op 10 juni 1917.

Hij is begraven op La Plus Douve Farm Cemetery, gelegen langs de weg Mesen-Wulvergem (Nieuwkerke-straat), op het grondgebied van Komen-Waasten.

Wanneer het telegram met het nieuws van zijn overlijden de ouders bereikte, kreeg de vader een hartaanval. Hij overleed nog voor de eretekens de familie bereikten in 1923.

Ik heb in de zomer van 2001 Patricia Young uit Pinner in Middlesex ontmoet, die het graf van haar oom wilde bezoeken. Helaas waren alle begraafplaatsen toen gesloten door een epidemie van mond- en klauwzeer in Groot-Brittannië. Ik beloofde later, in haar plaats, bloemen neer te leggen op het graf van haar oom. Kort voor 11 november van datzelfde jaar hebben Frans Lignel en ik dat gedaan. Patricia was daar buitengewoon dankbaar

voor en zo begon een traditie van bezoeken op 11 november, soms alleen, soms met vrienden van het museum en enkele keren met een piper of bugler uit Edinburgh (Schotland).

Op 10 juni 2003 hielden de Vrienden van het In Flanders Fields Museum hun allereerste Remembrance. De keuze viel op Frank Wiltshire. Patricia Young was daarbij aanwezig en bij die gelegenheid heeft ze ook alle persoonlijke zaken van haar oom aan het museum In Flanders Fields geschenken.

We hadden regelmatig contact en ze was zelfs van plan om deze zomer af te komen. Dit heeft helaas niet mogen zijn, ze overleed op 12 mei 2012. In haar testament heeft ze een schenking voorzien voor het In Flanders Fields Museum, uit dankbaarheid voor de bezoeken aan haar ooms graf.

Roos Wildemeersch

De Vrienden van In Flanders Fields Museum danken in het bijzonder The West Yorkshire Police Band en Antoon Verschoot en Dirk Vandekerckhove van The Last Post Association voor het opluisteren van deze plechtigheid, en Roger Verbeke voor zijn opzoekingswerk in verband met de 'Battle of Messines'.

‘ZO WERD IK PLOTSKLAPS BLANK’

Wilhelm Apollinaris Albertus Kostrowitsky, zoals Guillaume Apollinaire (1880-1918) in werkelijkheid heette, was de buitenechtelijke zoon van een Poolse moeder van aristocratische afkomst en een Italiaanse officier. Als hij vijf is, verkast ‘Kostro’ naar de Franse Riviera, waar zijn moeder een grote interesse aan de dag legt voor de casino’s van Monte Carlo. Zonder zijn school af te maken trekt hij naar Parijs, waar hij als bankbediende en secretaris werkt. Bijwijken privéleraar, reist hij door België, Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Engeland. Intussen heeft hij in Parijs een brede vriendenkring opgebouwd: Picasso, Matisse, Braque, Dufy, ... die hem meermaals portretteren. Ook komt hij daar al in contact met de (Italiaanse) futuristen en hun belangstelling voor de moderne tijd en techniek: snelheid, kracht en beweging, ook geweld.

Afgewezen door een vrouw en berooid neemt hij dienst in december 1914 bij de artillerie, waar hij een korporaalsopleiding volgt, en eerst als wachtmeester en vervolgens

onderluitenant van de infanterie gaat hij de loopgraven in. In 1916, in het gebied van de Chemin des Dames, boort een granaatscherf zich door zijn helm in zijn hoofd. Hij moet diverse malen geopereerd worden, waarbij ook zijn schedel gelicht wordt.

Na een korte maar intense creatieve literaire periode (vnl. poëzie, o.m. *Calligrammes*) sterft hij begin november 1918 aan de Spaanse griep. Apollinaire ligt op het bekende Père-Lachaise te Parijs begraven.

Als in 1914 de oorlog uitbreekt beheerst zoals in Engeland ook in Frankrijk een intens patriottisme het werk van invloedrijke schrijvers; veelal heeft ze ook de roep om de teruggave van Elzas-Lotharingen tot haar onderwerp. Niettemin is er bij Apollinaire, en wellicht bij uitbreiding in de hele Franse poëzie die de Grote Oorlog genereerde, nauwelijks sprake van een poëzie van het anti-oorlogsverzet, zoals we die van bv. Sassoon kennen.

De ‘oorlogspoëzie’ van Apollinaire beweegt zich op een oneindig veel breder terrein dan het strikt oorlogsmatige. Als is de dichter zich constant van de eigen sterfelijkheid bewust, hij geniet van de liefde en bouwt een hoogst persoonlijke en verfrissende esthetische levensbeschouwing uit.

In een bijzonder puik, en in het licht van de glorieuze IFFM-Vijf-Continental-tentoonstelling (2008) wel zeer beklijvend gedicht probeert ook Apollinaire de oorlog letterlijk te ‘zien’ met de ogen van een *tirailleur sénégalais*. Door het hoofd van een Senegalees uit Dakar schieten de beelden die hij van thuis heeft meegenomen naar wat goed- of kwaadschiks nu ook maar zijn oorlog moet zijn. We noteren het uitgesproken groepsleven in het dorpje, zijn dappere vader, die – ook al in vreemde

loondienst – ten strijde trok, en zijn zusje, haast fotografisch geportretteerd met haar obusharde borsten: een beeld dat zijn kommerloze wereld van toen bevreedend versmelt met die van nu. Ook de ‘foto’s’ van de heks (zijn moeder), de vruchtbaarheidsfetisj in de boom – het leven (eros) toen, waar nu de dood (thanatos) de dienst uitmaakt – blijven in zijn herinneringen haperen. En nog zo’n snapshot: dat van de witgebleekte schedel van een vijand aan de rand van het moeras. ‘Lees maar: er staat niet wat er staat,’ schreef Nijhoff ooit. Verbeelding om de link te zien tussen het toen en het nu hoeft de lezer hier evenmin, want hier staat er méér dan wat er zo-maar stond.

De verschuiving van het verre land van thuis naar de oorlog van vandaag voltrekt zich dan in het wedervaren van zijn zus. Haar lief, allicht evenzeer *tirailleur*, overleefde Arras niet, maar daardoor komt de oorlog ineens een heel eindweegs dichtbij. (Over de persoonlijke invulling van de zorg die een ondernemende bisschop zijn kudde toedraagt, doen wij er intussen discreet het zwijgen toe, want dit is een opbouwend blad.) Veelbetekenend ook is het detail over de immatriculatie in het leger: de jongen vecht in Franse loondienst; wat dat betreft kan hij officieel dus wél voor een blanke doorgaan. Als het op kanonnenvoer aankomt maakt ras geen verschil: bloed is áltijd rood. Niettemin laat Apollinaire zijn Senegalees aan het eind van zijn tekst terloops een pertinente kwestie aan de orde stellen, met name die van het verschil waaraan, *à la limite*, toch niet getornd wordt: dat tussen blank en zwart. Voor hetzelfde geld had Apollinaire deze vraag met veel meer daadkracht kunnen opperen; door dan uitgerekend niét te doen zindert de verzuchting van de Senegalees des te sterker na. Het voor zomaar een West-Afrikaanse piot verbijsterende

mysterie van een leven en een dood dat zijn (én ons) begripsvermogen ver overstijgt, maakt ons als lezer voor even deelgenoot aan wat ons vereent: onze *condition humaine*.

Pastoor Achiel van Walleghem, bevoorrechte cameraman-met-woorden, liet zich indertijd vooral verrassen door het coloriet van al die rassen, al die volkeren die in geen tijd die verloren hoek van België, zijn leperboog, vooral met hun bloed, overspoelden. Hij observeerde ze met nauwlettendheid en met een, achteraf

bekeken, charmerend tikje begrijpelijke argwaan. Apollinaire trekt de ándere kaart, die van de empathie; hij laat 'zijn' protagonist voor zichzelf mijmerend en denkend spreken. Het invoelen in, en aanvoelen van, het aandeel dat onze veelkleurige wereld via de koloniale deelname van de grote legers in de Eerste Wereldoorlog had, draagt bij aan de caleidoscopische visie op de oorlog; het vergroot de overtuigingskracht waarmee leper, en met name ons Museum, spreekrecht inzake oorlogs- en vredesaangelegenheden moet blijven afdwingen.

'Mijn' *tirailleur sénégalais*, lezer, ligt intussen op Potyze. Zijn foto vindt u op de achterkant van het titelblad van Piet en Dominieks Wereldoorlog I – Vijf Continenten in Vlaanderen. *'De West-Afrikanen werden door de Franse propaganda afgebeeld als grote kinderen die door het moederland tot beschaving werden gebracht.'*, staat er. Was het de propagandist Napoleon waarover Orwell in *Animal Farm* het gerucht laat rondspreiden: *'And they said he could turn black into white.'* ?

Chris Spriet

Verzuchtingen van de tirailleur van Dakar

Achter de houtwal rond mijn schuilhok
bij grijze kanonnen gericht op het noorden
zit ik te dromen van de Afrikaanse negorij
waar we dansten zongen vrijden
en lange toespraken hielden
edel en blijmoedig

Ik zie nog hoe mijn vader
de Ashanti's bevocht
in dienst van de Engelsen
Ik zie mijn zuster nog met de onbedaarlijke lach
met borsten hard als obussen
En ik zie
mijn moeder weer de heks de enige in het dorp
die het zout mispreeps
en gierst plette in een vijzel
Ik herinner me nog de zo tere zo verontrustende
fetisj in de boom
en de dubbele fetisj van de vruchtbaarheid
later een afgesneden hoofd
aan de boord van een moeras
O de bleekheid van mijn vijand
het was een schedel van zilver
En in het moeras
Scheen de maan
Het was dus een hoofd van zilver
Met de maan die daarboven danste
was het dus een hoofd van zilver
En ik in het hol bleef dus onzichtbaar
Het was dus een negerkop in de donkere nacht
Gelijkenissen Bleekheden
En later ging mijn zuster
er met een fuselier vandoor
die sneuvelde in Arras

Als ik mijn leeftijd zou willen weten
Moest ik het de bisschop vragen
die het o zo fijn aanlegde met mijn moeder
o zo boterzacht was voor mijn zuster
het gebeurde in een hutje
minder verwilderd dan dit ons schuilhol met de tirailleurs
Ik heb het schuilhol aan de moerasrand goed geweten
waar de giraf gaat drinken met opengespreide benen
Ik heb de verschrikking gekend van de vijand die
het Dorp verwoesten
de vrouwen aanranden
de meisjes ontvoeren
En de jongens wiens harde kont plots opveert
Ik heb wekenlang de beheerder
van dorp tot dorp gesjouwd
zingend
En ik was dienstbode in Parijs
Ik weet niet hoe oud ik ben
Maar bij de rekrutering
Heeft men maar twintig jaar gezet
Ik ben Frans soldaat en zo werd ik plotsklaps blank
Sector 59 ik weet alleen niet waar
Waarom is het zoveel beter blank dan zwart te zijn
Waarom niet gedanst of het dorp niet toegesproken
Eten en daarna slapen
En wij nemen de ravitaillering van de Mofen onder vuur
Of de ijzerdraden voor die bocheldragers
Onder het tempeest van staal
Ik herinner me een gedoemd meer
En koppels vastgeketend aan een gruwzame liefde
Een waanzinnige nacht
Een nacht vol hekserij
Als deze nacht
wanneer zovele schrikbarende blikken
uitbarsten aan de schitterende hemel

In deze rubriek nemen we berichten op die niet verschenen zijn op www.wo1.be in de rubriek "Persberichten". De site publiceert o.a. artikels uit de Westhoek-edities van "Het Nieuwsblad".

11 oktober 2012 – Londen (VK): de Britse premier David Cameron maakt meer dan £ 50 miljoen vrij om de Eerste Wereldoorlog te herdenken. £ 5,3 miljoen hiervan is bestemd om tussen 2013 en 2019 schoolreizen naar de voormalige frontstreek te ondersteunen. De denktank "British Future" wil dat Remembrance Sunday in 2014 een speciaal karakter krijgt. Zo wil men

voetbalwedstrijden uitstellen. (Bron: BBC News Online)

15 oktober 2012 – Oswestry (graafschap Shropshire, VK): het geboortehuis van Wilfred Owen, "Plas Wilmot" is beschermd. Eerder waren er plannen om op het domein huizen te bouwen. Owen zag er het levenslicht op 18 maart 1893 en verbleef er tot 1897. (Bron: BBC News Online)

16 oktober 2012 – regio Nord/Pas de Calais (F): er zijn te hoge concentraties perchloraat aangetroffen in het drinkwater. Te hoge waarden kunnen vooral

bij zuigelingen problemen aan de schildklier veroorzaken. Het Franse gezondheidsagentschap geeft als mogelijke oorzaak op: de grote hoeveelheid munitie die nog in de voormalige frontstreek aanwezig is. (Bron: franceinfo.fr)

30 oktober 2012 – Charlwood (graaf Surrey, VK): historicus Andrew Robertshaw heeft met de hulp van het Britse leger in een achtertuin een heuse loopgraaf nagebouwd. Zij die de loopgraaf uittestten, hadden maar één vijand: de koude. Bekijk de reportage op <http://www.bbc.co.uk/news/uk-england-surrey-20140699>.

FRONTZICHT

Een overzicht van de belangrijkste tentoonstellingen

Tot 30 december 2012:

"Gott mit uns"

God stond aan de kant van de soldaat. Hoe kwam het geloof tot uiting in de loopgraven?

IJzertoren, Diksmuide – www.ijzertoren.org

Tot 31 december 2012:

"Prière de conserver!

Bitte Aufbewahren!"

Werken van Béatrice Turquand d'Auzay. Haar beide grootvaders (een Fransman en een Duitser) geraakten betrokken in de Grote Oorlog. Via schilderijen, beeldhouwwerk en tekeningen roept ze haar herinneringen aan hen op.

Musée de la Grande Guerre Pays de Meaux, Meaux (F) – www.museedelagrandeguerre.eu

Tot 31 maart 2013:

"War Horse: Fact & Fiction"

Hoe zag de relatie soldaat-paard er uit doorheen de militaire geschiedenis?

National Army Museum, Londen (VK) - www.nam.ac.uk/microsites/war-horse/

Tot 14 april 2013:

"Het hospitaal van de Koningin.

Rode Kruis, L'Océan en De Panne 1914-1918".

Cultuurhuis De Scharbillie, Kasteelstraat 34, De Panne (alle dagen, behalve op feest- en maandagen, gratis toegankelijk van 14 tot 18 uur).

Tot 21 april 2013:

"Onbekende beelden, sterke verhalen.

Belgen in oorlog" In zijn 180 jaar geschiedenis is België betrokken geweest bij vele oorlogen. Er bestaan miljoenen clichés waarin militairen, vrijwilligers, dokters en verzorgend personeel, journalisten en schrijvers hun wedervaren hebben vastgelegd. Heel wat van die clichés vertellen een verhaal achter het beeld. Foto's van oorlogssituaties zijn een aanleiding om verhalen en omstandigheden onder de aandacht te brengen die enkel door specialisten zijn gekend.

Sint Pietersabdij, Gent – www.gent.be/sintpietersabdij

Tot 19 mei 2013:

"Monumentum. Versteende herinneringen, broze beelden" De tentoonstelling overloopt de herdenkingsgolf van het interbellum en stelt niet enkel maquettes, foto's of archiefdocumenten voor, maar ook de

interpretatie van oorlogsmonumenten door beeldhouwer Patrice Alexandre. Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, Brussel - www.klm-mra.be

Tot 1 augustus 2013:

"1914. De burgerwacht in alle staten!"

Tussen 1830 en 1914 bestaat er in België een nationale Burgerwacht. Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog worden meer dan 45.000 burgersoldaten opgevorderd voor bewakingsopdrachten. Na de Eerste Wereldoorlog verdwijnt de Burgerwacht uit het straatbeeld maar de reputatie van de burgersoldaten blijft nog lang tot de verbeelding spreken!

Fort de Loncin, Rue des Héros 15, 4431 Ans - www.fortdeloncin.com

Tot 1 september 2013:

"Saving Lives: Front-line Medicine in a Century of Conflict"

100 jaar medische zorg aan het front, van de 'Great War' tot Afghanistan. Imperial War Museum North, Manchester (VK)

DE BESTUURSLEDEN VAN DE VRIENDEN
VAN HET IN FLANDERS FIELDS MUSEUM
WENSEN U, UW FAMILIE EN VRIENDEN
EEN ZALIGE KERSTTIJD EN VREDE,
GELUK IN HET NIEUWE JAAR!

www.vriendeniff.be - info@vriendeniff.be

Vrienden In Flanders Fields Museum